

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานขนาดเล็กที่สุด เป็นสถาบันแรกทางสังคม เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือทางการสมรส สถาบันครอบครัวจึงเป็นจุดกำเนิดของการเลี้ยงดูขัดเกลาและหล่อหลอมให้สมาชิกปฏิบัติตนตามกรอบของประเพณีวัฒนธรรม และค่านิยมในสังคม ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตมนุษย์ทุกคน ถือได้ว่าครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญยิ่งของชุมชนและสังคม ซึ่งนำไปสู่ความเจริญอย่างยั่งยืนของประเทศชาติ การอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ลูก ซึ่งเป็นครอบครัวเดี่ยว หรือพ่อแม่ลูกอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย เป็นครอบครัวขยาย ต่างก็มีเป้าหมายของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและมั่นคง คุณสมบัติของครอบครัวในสังคมไทยที่พึงประสงค์คือ สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรักใคร่กลมเกลียว มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต รู้จักประหยัดเก็บออมสร้างฐานะให้มั่นคง พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม มีทักษะการอบรมเลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดีและส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาตามศักยภาพ ลูกมีสุขภาพดี สถานที่อยู่อาศัยปลอดภัยลูกสุขลักษณะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและลูกรู้จักคุณค่าตนเอง มีส่วนร่วมและบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ปัจจุบันครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะ โครงสร้าง ขนาด และจำนวนสมาชิกในครอบครัว เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยวมากกว่าเป็นครอบครัวขยาย ในส่วนของครอบครัวเดี่ยวก็มีลักษณะที่หลากหลายยิ่งขึ้น ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัวไทย เช่น ครอบครัวเดี่ยวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงบุตรเพียงลำพัง ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น ครอบครัวเรื้อรังที่อยู่ด้วยกันแบบไม่ใช่ญาติ นอกจากนี้ ผลของการสำรวจเด็กและเยาวชน ปี ๒๕๕๒ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า เด็กที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ มีร้อยละ ๖๑.๘ ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่มีร้อยละ ๒๐.๑ ที่เหลืออยู่กับพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่ง สำหรับเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่พบว่า อยู่นอกเขตเทศบาลมากกว่าในเขตเทศบาล ในการดำเนินชีวิตของครอบครัว มีการเปลี่ยนแปลงมีทั้งพ่อและแม่ ต้องแสวงหารายได้ ทำให้ไม่สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้เท่าที่ควร พ่อแม่บางคนพยายามให้ความรักกับลูกโดยการให้วัตถุสิ่งของเงินทองทดแทนและให้มากกว่าที่ควรจะเป็น ส่งผลให้เด็กไม่ได้รับการดูแลที่เพียงพอจึงถูกดึงดูดจากสิ่งจูงใจภายนอกครอบครัวโดยง่าย เช่น ติดเกม ติดสารเสพติด มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร เป็นต้น มารดา

คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕- ๒๕๕๙, (แผนกรวมนโยบาย และแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติด้านการพัฒนาเด็ก ตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก” พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๙ กับยุทธศาสตร์จังหวัดนำอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน).

บิดาเป็นครูคนแรกของบุตรธิดา ที่สอนให้บุตรธิดาตั้งตนไว้ในที่ชอบ คือ การสอนบุตรธิดาให้เป็นคนดีที่ต้องรู้จักรับผิดชอบตนเอง รู้จักกตัญญูต่อมารดาบิดา มีศีลธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน มีความรู้ มีการศึกษา มีความสามารถเป็นต้น ผู้เป็นมารดาบิดาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตร เพราะมารดาบิดาถือว่าเป็นบุคคลสำคัญในครอบครัว ที่มีบทบาทและหน้าที่ทั้งในครอบครัวและภายนอกครอบครัว และเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุตรที่ถือเป็นหน้าที่หลักของมารดาบิดา^๒ พระพุทธศาสนาได้ยกย่องบิดามารดาเป็นพระอรหันต์ประจำตัวลูกเป็นพรหมของลูกเป็นบูรพเทพของลูกเป็นพระบูรพาจารย์ของลูก^๓ นอกจากนี้ ยังได้ยกย่องบิดามารดาให้อยู่ในทิศเบื้องหน้า ย่อมจะอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑.ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว เช่นสอนตักเตือนบุตรไม่ให้บุตรเป็นคนเกเร

๒.ให้ตั้งอยู่ในความดี เช่น สอนบุตรให้รู้จักมีความเคารพผู้ใหญ่

๓.ให้ศึกษาศิลปวิทยา เช่น ให้ลูกได้ศึกษาในวิชาที่ตนเองถนัด

๔.หาภรรยา(สามี) ที่สมควรให้ เมื่อถึงวัยที่จะอยู่ครองเรือน

๕.มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร ให้ทรัพย์มรดกในการไปทำทุนประกอบอาชีพและเมื่อมารดาบิดาทำหน้าที่ของตนอย่างดีแล้วจึงถือได้ว่าบิดามารดาเป็นบุคคลต้นแบบให้แก่บุตรธิดาและเป็นคนที่มีพระคุณอย่างยิ่งต่อบุตร

เมื่อลูกได้รับแบบอย่างที่ดี เพราะพ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ใกล้ชิดที่สุดของลูก อยู่ในลักษณะลูกไม่หล่นไม่ไถลต้น ลูกมีพฤติกรรมตามพ่อแม่ เช่น พ่อแม่หลงระเห็จเอาแต่ความสนุกสนานไม่สนใจในการทำงาน ลูกก็มีพฤติกรรมตามนั้น จะมีข้อยกเว้นอยู่บางรายเท่านั้น ดังพุทธพจน์ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในขุททกนิกายอติวุตตะกะ ว่า“บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมปรารภนาอภิชาติบุตร อนุชาบุตร ย่อมไม่ปรารภนาอชาตบุตร ผู้ตัดสกุลเลย บุตรทั้งหลายเหล่านี้แล มีอยู่พร้อมในโลก บุตรเหล่าใดเป็นอุบาสก มีศรัทธาถึงพร้อมด้วยศีล ถ้อยคำปราศจากความตระหนี่ บุตรเหล่านั้นย่อมไพบรโจน ในบริษัททั้งหลายเหมือนพระจันทร์พ้นจากหมู่เมฆแล้วย่อมไพบรโจนอยู่ฉะนั้น เปรียบได้กับต้นไม้ออกผลมาไม่ดี ย่อมมีแต่คนจะโค่นทิ้ง ตรงกันข้ามถ้าต้นไม้ออกผลมาดีเจ้าของก็อยากดูแลรักษาต้นไม้ให้งาม ฉะนั้นคุณธรรมจริยธรรมเปรียบเหมือนเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้ลูก ไปถึงความสุขที่แท้จริงได้ ผู้ที่เป็นพ่อแม่จึงควรอบรมสั่งสอนลูกตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ลูกนั้นสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้ทำประโยชน์เพื่อสังคมและประเทศสืบต่อไปได้”ในปัจจุบัน มีหน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้จัดกิจกรรมรณรงค์เรื่องการมอบรางวัลให้แก่พ่อแม่และแม่ดีเด่นระดับชาติ ที่

^๒ อย.ทก. (ไทย)๒๐/๓๔/๗๗-๗๘, อย.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๕๗/๑๒๔.

^๓ อย.ทก. (ไทย)๒๐/๓๔/๗๗-๗๘, อย.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๕๗/๑๒๔.

^๔ ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๕๒/๒๘๐.

อบรมสั่งสอนลูกมาอย่างดี เป็นตัวอย่างแห่งการทำหน้าที่อบรม สั่งสอนเลี้ยงลูกจนเติบโตเป็นคนดีของสังคม และทำให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง เต็มไปด้วยประชาชนที่มีคุณภาพ ภายใต้ชื่อว่าพ่อและแม่ดีเด่นแห่งชาติ ซึ่งมีการจัดกันทุกปี

ผู้วิจัยมีความสนใจ ในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาของพ่อและแม่ดีเด่นแห่งชาติ ที่ได้รับการยกย่องเป็นแบบฉบับที่ดี ให้ปรากฏแก่สาธารณชนในสังคมว่า ท่านได้ใช้หลักธรรมหรือวิธีการใดจึงทำให้สามารถอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้ประสบความสำเร็จโดยประสงค์จะศึกษาการสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรมในสังคมไทยนั้น เพื่อเป็นแนวทางในการเผยแผ่ให้สังคมได้ตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่อันสำคัญยิ่งของพ่อและแม่ และนำมาประยุกต์ในสังคม สืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรธิดา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรมของพ่อตัวอย่างและแม่ดีเด่นในสังคมไทย

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรธิดาของพ่อและแม่ดีเด่นในจังหวัดนครสวรรค์

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฉบับภาษาไทย และศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์เรื่องพุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรธิดาในสังคมไทย กรณีศึกษากลุ่มของพ่อและแม่ดีเด่นในจังหวัดนครสวรรค์

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ พ่อตัวอย่าง หมายถึง ตัวแทนพ่อที่ได้ผ่านการคัดเลือกในจังหวัดนครสวรรค์แล้วได้รับรางวัลพระราชทานในงานวันพ่อแห่งชาติ จัดโดยสมาคมผู้อาสาสมัครและช่วยการศึกษาตัวแทนพ่อตัวอย่างแห่งชาติ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๗

๑.๔.๒ แม่ดีเด่น หมายถึง ตัวแทนแม่ที่ได้ผ่านการคัดเลือกในจังหวัดนครสวรรค์แล้วได้รับรางวัลพระราชทานในงานวันแม่แห่งชาติ จัดโดยสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตัวแทนแม่ดีเด่นแห่งชาติ ระหว่างพ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๔๒

๑.๔.๓ พุทธจริยธรรม หมายถึง หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นจริยธรรม คุณธรรม ประกอบด้วยจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ศีล ๕ ซึ่งเป็นจริยธรรมที่ควบคุมพฤติกรรมทางกาย และทางวาจา จริยธรรมขั้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นจริยธรรมที่ครอบคลุมพฤติกรรมทาง

กาย ทางวาจาและทางใจ และจริยธรรมขั้นสูงได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ส่วนหลักธรรมอื่นๆ นอกนี้มีอีกมากมาย เช่น ธรรมคัมภีร์ครองโลก๒ พรหมวิหาร๔ อิทธิบาท ๔ ทิศา ๖ มงคล ๓๘ ประการ รวมไปถึงศีลธรรมลักษณะต่าง ๆ

๑.๔.๔ การอบรมสั่งสอน หมายถึง การแสดงออกถึงพฤติกรรมของบิดามารดาที่ปฏิบัติต่อบุตรธิดาทั้งทางวาจาและการกระทำ ทั้งในสังคมตะวันตกและสังคมไทยโดยการให้ความรัก ความเอาใจใส่ ให้ความช่วยเหลือคุ้มครองสนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ตลอดจนให้การอบรมกล่อมเกล่าพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บุตรธิดาได้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า มีหลักฐานทางคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาหรือนักวิชาการได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการบริหารจัดการองค์การไว้ดังนี้

๑.๕.๑ พระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงความสำคัญของมารดาบิดาไว้ในพรหมสูตรตั้งข้อความที่ปรากฏว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลายมารดาบิดาอันบุตรแห่งตระกูลทั้งหลายได้บูชาอยู่ในเรือนของตน ตระกูลทั้งหลายนั้นชื่อว่ามิพรหมมิบุรพาจารย์มีอาหุไนยคำว่าพรหมบุรพาจารย์ อาหุไนยนี้เป็นคำเรียกมารดาบิดาทั้งหลายนั้น เพราะเหตุอะไรเพราะมารดาบิดาทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากเป็นผู้พุ่มพักเลี้ยงดูแสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย^๕ และยังยกย่องมารดาบิดาไว้ในสังคาลสูตรว่ามารดาบิดาเป็นบุรตถิมทิศ คือทิศเบื้องหน้าที่ย่อมจะอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา ๔. หาภรรยา(สามี)ที่สมควรให้ ๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^๖

๑.๕.๒ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต) กล่าวถึงบุคคลผู้ทำอุปการะก่อน คือผู้มีพระคุณได้แก่ มารดาบิดา ครูอาจารย์ช่วยเหลือเกื้อกูลที่ริเริ่มก่อน โดยมีได้คำนึงเหตุเก่า เช่น ว่าเขาเคยทำอะไรให้เราไว้และมีได้หวังข้างหน้าว่าเขาจะให้อะไรตอบแทนชื่อว่าบุพการีความช่วยเหลือเกื้อหนุนโดยถือว่าเป็นอันดับแรก การอุปถัมภ์บำรุงเกื้อกูลรับใช้ที่ทำความความตั้งใจให้ความสำคัญนำหน้าหรือก่อนอื่นชื่อว่าบุพการี บุคคลผู้เป็นต้นแบบของลูกๆ^๗

๑.๕.๓ ประเวศวะลี มีทัศนะว่า การที่ศีลธรรมได้เสื่อมลงนั้นเกิดจากสถาบันครอบครัว อ่อนแอหรือล่มสลายลง จนไม่มีบทบาทเป็นเครื่องกำกับควบคุมทางศีลธรรมได้ และเนื่องจากสภาพสังคม

^๕ อัง.ต.ก.(ไทย)๒๑ /๖๓ /๑๐๗.

^๖ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๔ .

เปลี่ยนแปลงไป บทบาทของความเป็นพ่อเป็นแม่ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยพ่อแม่และลูกต้องแยก จากกัน เพื่อไปทำงานหรือไปเรียนอยู่ที่ห่างไกลกันครอบครัวจึงแตกแยก และกลายเป็นปัญหา สำคัญของสังคม ซึ่งแตกต่างกันจากสมัยก่อนที่มีความเป็นปึกแผ่นและสามารถควบคุมพฤติกรรม ของคนในครอบครัวให้อยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงามได้จึงส่งผลกระทบต่อสังคมทำให้เกิด ปัญหาในหลายๆ ด้าน^๔

๑.๕.๔ นิธิ เอียวศรีวงศ์มีทัศนะว่าปัญหาของครอบครัวที่เกิดขึ้นประการหนึ่งเกิดขึ้นเพราะ ระบบของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป พ่อแม่ซึ่งเป็นผู้ปกครองไม่เคยเข้าวัดและชักชวนให้ลูกหลานไปวัดเซ่ นในสมัยก่อนแต่ปัจจุบันพ่อแม่ของเด็กไม่ได้เข้าวัดจึงไม่ได้รับเอาทาสีชีวิตแบบชาวพุทธมาส่ง ทอดให้ลูก การกล่อมเกลาคิดและเยาวชนให้มีคุณธรรมจริยธรรมควรผ่านสถาบันครอบครัวและชุมชน มากกว่าที่ จะผ่านการกล่อมเกลามาจากพระภิกษุในวัดโดยตรง^๕

๑.๕.๕ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาในครอบครัวว่ามีสภาพสังคมที่ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ครอบครัวมีลักษณะเป็นที่รองรับเคราะห์กรรมของสังคม จนเกิด ความเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในครอบครัว และสมาชิกในครอบครัวต่างไม่มี เวลาให้แก่กัน ต่างคนต่างดิ้นรนเพื่อสมดุลง่ายในครอบครัว พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้านลูกต้องเรียน อย่างหนักเพื่อความเท่าเทียมกันในการแสวงหาทางการศึกษาจึงขาดการดูแลให้ความอบอุ่นแก่บุตร^๖

๑.๕.๖ รศ.สุวี ติวแพทย์ ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูกไว้ว่าพ่อแม่ต้องมีทัศนคติ ต่อลูกซึ่งจะทำให้เด็กมีพัฒนาการทางอารมณ์และบุคลิกภาพที่ดี แต่ถ้าพ่อแม่มีทัศนคติที่ไม่ดี ก็ส่งผลต่ อเด็กทำให้เด็กมีอารมณ์ที่ไม่มั่นคง และมีผลทำให้กลายเป็นเด็กก้าวร้าวก่อปัญหาให้แก่สังคมได้ และหาก ครอบครัวใด มีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีการควบคุมพอประมาณให้ความรักความเอาใจใส่ ลูกอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้เด็กมีพัฒนาการและสุขภาพจิตที่ดีและการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกก็ถือว่าเป็น เรื่องที่สำคัญ การที่พ่อแม่จะพัฒนาให้ลูกของตนเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับว่าพ่อแม่ได้กระทำตนเป็นเช่นนั้นได้ หรือไม่ เพราะลูกจะเลียนแบบพฤติกรรมการแสดงออกและอุปนิสัย^๗

๑.๕.๗ พระมหาบุญเพียรบุญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย) ได้กล่าวไว้ในหนังสือแนวคิดและ วิธีการขัดเกลากายทางสังคมในสถาบันครอบครัวไว้ว่า พระพุทธศาสนาเห็นว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่ บุคคลอาศัยอยู่ด้วยกัน โดยมีหน้าที่ทางธรรมต่อกันและกัน เพื่อตอบสนองความรักของชายหญิงที่

^๔ ประเวศ วะสี และคณะ, **พระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณของสังคมไทย ประเด็นวิจัยศาสนาและ วัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๓.

^๕ นิธิ เอียวศรีวงศ์, **เข้าวัดเข้าวา**, มติชนสุดสัปดาห์, ที่ (๒๒ มิถุนายน ๒๕๔๒) : หน้า ๔๗.

^๖ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, **“ครอบครัว : ๓ รอยต่อแห่งศตวรรษในไทย”**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิ ถิทัศน์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔๙.

^๗ สุวี ติวแพทย์, **จิตวิทยาทั่วไป**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: เอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

ชอบพอกัน จนพัฒนาเป็นความรักแบบสามีภรรยาที่ต้องมีความรับผิดชอบในครอบครัวมากขึ้นจนจนได้มีบุตรสืบตระกูลจนเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ โดยได้อธิบายถึงประเภทของครอบครัวตามลักษณะคุณธรรม มี ๔ ประเภทดังนี้ คือ ชายดีหญิงดี, ชายชั่วหญิงดี, ชายดีหญิงชั่วและชายชั่วหญิงชั่ว^{๑๒}

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยสรุปได้ว่าการอบรมสั่งสอนดูแลบุตรธิดามีผลต่อบุคลิกภาพของบุตรธิดาโดยตรงถ้าบุตรธิดาได้รับการอบรมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธมากกว่าปัจจัยทางด้านจิตวิทยาจะทำให้เด็กมีบุคลิกภาพโดยรวมคือเป็นคนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งสารมีความเมตตา กรุณาเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ตลอดจนผู้มีอำนาจ ทั้งนี้การอบรมบุตรธิดามีผลโดยตรงต่ออุปนิสัยของบุตรธิดาในอนาคต

ข. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๘ พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชชุนทด) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง“การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า สังคมกลุ่มแรกที่มนุษย์เราจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่แรกเกิดไปจนเติบโตเป็นสถาบันที่มีความสัมพันธ์ที่เก่าแก่ที่สุด ก็คือสถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวจะเป็นเครื่องบอกสถานภาพและบทบาทในสังคมที่มนุษย์เรามีส่วนร่วมอยู่ด้วย สถาบันครอบครัวนั้นมีองค์ประกอบคือพ่อแม่และลูกหรือบิดามารดา และบุตรธิดาได้ชื่อว่าเป็นหัวหน้าหรือผู้นำของครอบครัว และมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเลี้ยงดูบุตรและภรรยา มารดาได้ชื่อว่าเป็นแม่พิมพ์ที่ดีสำหรับบุตร^{๑๓}

๑.๕.๙ พระมหาสุชิน สุชีโว (สมบูรณ์สุข) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง“การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง หลักการสงเคราะห์ญาติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”สรุปได้ว่า ความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึกสำนึกในบุญคุณที่คนอื่นกระทำแล้วแก่ตนเองกล่าวคือญาติผู้ใดก็ตามที่ทำความแก่ตนแล้ว ไม่ว่าจะมากก็ตาม น้อยก็ตาม เช่น ให้การเลี้ยงดูสั่งสอน ให้ที่พักให้งานทำ ระลึกถึงด้วยความซาบซึ้งอยู่เสมอไม่ลืมอุปการคุณนั้นเลย คิดจะตอบแทนท่านทั้งหลายผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นบุคคลผู้ที่มีจิตสำนึกคิดตอบแทนคุณญาติผู้ที่เคยอุปการคุณต่อตนเองชื่อว่าเป็นคนดี ควรแก่การยกย่องสรรเสริญเป็นแบบอย่างที่ดี คนที่มีความกตัญญูต่อบุคคลที่เป็นคนที่หาได้ยากเพราะ(๑)คนจำนวนมากได้มีความสุขแล้วมักลืมตัว ลืมผู้เคยมีอุปการคุณ(๒)คนจำนวนมากเห็นแก่ตัว อยากได้รับผลประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว(๓) คนจำนวนมากแสวงหาผลประโยชน์โดยไม่คำนึงว่าผู้อื่นมีคุณความดีที่พึงพาอาศัยอย่างไร(๔)คนจำนวนมาก เมื่อจะ

^{๑๒}พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย,แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๑๓}พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชชุนทด), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙). หน้า ๑๒๘.

ตอบแทนคุณแก่ผู้ใด มักจะทำเพียงเพื่ออวดตนแก่ผู้อื่นว่าตนมีความกตัญญูกตเวที มิได้ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจและจริงใจ (๕)คนจำนวนมากมักมีเจตนาต่ออุปการะที่คนอื่นทำแก่ตนโดยคิดว่าเขาอุดหนุนเอื้อเพื่อแก่ตนเพียงนิดหน่อยหรือเขาทำตามหน้าที่ของเขา (๖)คนบางคนแสดงให้เห็นว่าตนเป็นคนกตัญญูกตเวที เพราะหวังผลประโยชน์จากเขา ความกตัญญูกตเวทีจึงเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นคนดี^{๑๔}

๑.๕.๑๐พระมหาภูเนตฺตจันทรจิตได้ศึกษาเรื่อง“หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์”สรุปไว้ว่าการทำหน้าที่ของบุคคลในครอบครัวโดยอาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่คือกลไกที่สำคัญ ในการป้องกันปัญหาทางสังคมและเป็นคุณธรรมที่บ่งชี้ถึงความสมบูรณ์ของสถาบันครอบครัวการปฏิบัติหน้าที่จึงเป็นกฎเกณฑ์ที่สร้างความสำนึกระหว่างสังคม ให้นุรักษ์ดำรงชีพด้วยการเอื้ออาทรกัน เพราะสถาบันครอบครัว เป็นสถาบันที่เป็นแบบอย่างที่ดีของบุคคลที่อาศัยอยู่ และมีขบวนการที่ซับซ้อน มีความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวรวมทั้งมีปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมภายนอก โดยมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกัน คือหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติในระดับศีลธรรม หน้าที่คือระบบพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ หน้าที่ของบิดามารดา คือพันธะทางศีลธรรม และหน้าที่ของบุตรธิดาคือความสำนึกทางมโนธรรมพระพุทธศาสนากับสังคมไทยมีความสัมพันธ์กัน ทำให้วิถีไทยดำเนินไปบนวิถีธรรมตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาคนไทยดำรงชีพอยู่ด้วยหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาครอบครัวไทยดั้งเดิมให้ความสำคัญแก่สมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย กล่าวคือเป็นสังคมที่เอื้ออาทรและห่วงใยกันและกันมาโดยตลอด ลูกหลานเป็นที่พึงพิงและเป็นแรงใจและยึดหลักเป็นข้อปฏิบัติตามเป็นต้นแบบในการดำรงชีวิตที่ดีของลูกหลานต่อไป^{๑๕}“หลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา”สรุปความได้ว่า พ่อแม่ในครอบครัวจะต้องมีบทบาทนำลูกๆในการพัฒนาจิตใจ มีจิตใจดี มีคุณธรรม

๑.๕.๑๑พระสมชัย อนุตฺตโร ได้ศึกษาเรื่องคุณธรรมจริยธรรมสูง มีความเสียสละให้ความรัก ความยกย่องซึ่งกันและกัน ให้เกียรติและศรัทธาซึ่งกันและกัน มีพฤติกรรมที่แสดงต่อกันด้วยความรัก ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินปัญหา ควรเป็นผู้มีเหตุผลเข้าใจปัญหารับสภาพความจริงหาวิธีแก้ไขปัญหาแก้ไขข้อขัดแย้งในครอบครัวให้ได้ถ้ามีปัญหาแต่ควรที่จะจัดไม่ให้มีปัญหาเลยดียิ่งดี^{๑๖}

^{๑๔} พระมหาสุชิน สุชีโว (สมบุรณ์สุข),“การศึกษาวิเคราะห์เรื่องหลักการสงเคราะห์ญาติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖). หน้า ๙๙.

^{๑๕} พระมหาภูเนต จันทรจิต,“หน้าที่ของบิดามารดามารดา ในพุทธจริยศาสตร์”,วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย : ,มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๒๕.

^{๑๖} พระสมชัย อนุตฺตโร “ ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรม เรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๑) หน้า ๙๐.

๑.๕.๑๒พระมหาบุญกอง คุณาโร (มหา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ความกตัญญู(กตัญญูตา)ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”สรุปผลการศึกษาว่าเมื่อก้าวถึงความกตัญญู แล้ว มีผลทั้งต่อบุคคลและสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการศึกษาตีความคำสอนพระพุทธศาสนาตาม สภาพสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้นๆ เพราะเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานใน ประเทศไทย ทำให้พุทธศาสนิกชนคนไทย มีหลักความเชื่อถือ และการประพฤติปฏิบัติที่สืบเนื่องมาจาก พระพุทธศาสนา อันส่งผลให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นพระพุทธศาสนาแบบคนไทย ที่ได้ตีความ ความหมายของกตัญญูทุกเวทีให้กว้างขวางและสอดคล้องกับสภาพสังคมไทย ดังนั้นความกตัญญูจึง ไม่ได้มีขอบเขตอยู่แค่มนุษย์กับมนุษย์เท่านั้นแต่มีกับสิ่งแวดล้อมอื่นๆ อีก เช่น พืช สัตว์ ป่าไม้ แม่น้ำ ลำคลองเพื่อสร้างวัฏจักรที่ดีให้แก่ธรรมชาติ ซึ่งจะเกิดผลดีกับทุกสิ่งที่เป็นธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น มนุษย์ พืช และสสาร ทำให้สิ่งเหล่านี้เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกันและในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วน หนึ่งของส่วนหนึ่งของธรรมชาติมนุษย์ จึงมีความกตัญญูทุกเวทีเป็นอย่างยิ่งทั้งต่อมนุษย์ด้วยกันเอง และต่อ สิ่งแวดล้อมที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน เพราะความกตัญญูทุกเวทีเป็นคุณธรรมค้ำจุนโลกให้อยู่รอด และเป็นคุณธรรมที่สร้างความรักความผูกพันให้มนุษย์สัตว์ สถาบันธรรมชาติแวดล้อมอยู่ร่วมกันอย่าง กลมกลืนและสมดุล^{๑๗}

๑.๕.๑๓พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหา ของครอบครัวไทยในปัจจุบันไว้ว่า “ปัจจุบันนี้สถาบันครอบครัว มีค่านิยมตามแบบตะวันตก อิทธิพล ที่เข้ามาต่อพ่อแม่ จึงทำให้ขาดความรับผิดชอบ ไม่เอาใจใส่ดูแลลูก ไม่มีการแสดงความรักความผูกพัน และไม่มีการถ่ายทอดความรู้สึกความเป็นลูกเป็นพ่อเป็นแม่ต่อกันผลเสียจึงตกอยู่กับเด็ก ” พระพุทธศาสนามีหลักการในการแก้ปัญหาการหย่าร้าง ด้วยการวางหลักจริยธรรมที่เป็นทั้งส่วน ของ การเลือกสรรคู่ครองที่มีลักษณะที่ตรงกันการทำหน้าที่ของคู่สมรสอย่างสมบูรณ์ รวมไปถึงการมอง เป้าหมายของการครองคู่สมรส^{๑๘}

สรุปได้ว่า สังคมกลุ่มแรกคือ พ่อแม่และลูก หรือ บิดามารดาและบุตรธิดา บิดาได้ชื่อว่า เป็นหัวหน้า หรือผู้นำของครอบครัว และมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเลี้ยงดูบุตรธิดา และภรรยา มารดาได้ ว่าเป็นแม่พิมพ์ที่ดีสำหรับบุตรธิดาโดยการนำหลักพุทธจริยธรรม มาปฏิบัติในครอบครัวด้วยการ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาจะสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว โดยปรับให้ มีทัศนคติที่ดีต่อกัน ฉะนั้น การสั่งสอนบุตรธิดาในสังคมไทย ได้กล่าวสอนไว้ โดยมีจุดมุ่งหมาย

^{๑๗} พระมหาบุญกอง คุณาโร (มหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู(กตัญญูตา) ใน พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘). หน้า ๑๓๗.

^{๑๘} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), “เมื่อธรรมค้ำครองโลก ในเมื่อธรรมค้ำครองโลก”, **รวบรวม เรียบเรียงโดย ไพโรจน์ อยุ่มนเฑียร**, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, มปป.), หน้า ๕๑.

เพื่อให้คนในสังคมรู้จักหน้าที่ และเพื่อให้ทำหน้าที่ของตนได้ถูกต้อง ตามจริยธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา จริยธรรมในการทำงาน จริยธรรมในการดำเนินชีวิต และจริยธรรมของบุตรธิดา ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ครอบครัวที่ดีตามหลักพุทธศาสนา ได้แก่ครอบครัวที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีคุณลักษณะทางธรรมและปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้องและสถาบันครอบครัวต้องให้ความสำคัญแก่บุตรธิดา ในฐานะที่เป็นผู้สืบทอดอารยธรรมของมนุษย์ เพราะฉะนั้นฐานะทางครอบครัวของผู้นับถือพระพุทธศาสนาจึงต้องสร้างความรู้สึกรักผูกพันต่อสมาชิกในครอบครัวกล่าวคือ บุตรธิดาที่มีความผูกพันต่อบิดามารดามากจะมีการกระทำผิดน้อย ส่วนบุตรธิดาที่มีความผูกพันต่อบิดามารดาน้อยจะมีการกระทำผิดมาก ชี้ให้เห็นว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาบุตรธิดาในทุกลักษณะ ทั้งในเรื่องอารมณ์สติปัญญาศีลธรรมความมีน้ำใจดังนั้น ผู้ปกครองจึงควรเอาใจใส่ต่อความเป็นไปของบุตรธิดาอยู่เสมอควรให้ความรักความอบอุ่นความเข้าใจ สามารถแก้ไขปัญหาให้ได้

จากการศึกษาเอกสารที่ผ่านมา ผู้วิจัยพบว่าการอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูบุตรธิดามีผลต่อบุคลิกภาพของบุตรธิดาโดยตรงถ้าบุตรธิดาได้รับการอบรมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธมากกว่าปัจจัยทางด้านจิตวิทยาจะทำให้เด็กมีบุคลิกภาพโดยรวม เป็นคนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีความเมตตากรุณาเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ตลอดจนผู้มีอำนาจ ทั้งนี้การสั่งสอนบุตรธิดามีผลโดยตรงต่ออุปนิสัยของบุตรธิดาในอนาคต

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ รูปแบบการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรูปแบบการศึกษาคือ ใช้วิธีการวิจัยจากเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฉบับภาษาไทย และศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งที่จะศึกษาการสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรมในสังคมไทยพร้อมนี้ใช้วิธีวิจัยภาคสนาม ศึกษาข้อมูลจากพื้นที่ จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) คือกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เป็นพ่อและแม่ได้ผ่านการคัดเลือกในจังหวัดนครสวรรค์ แล้วได้รับรางวัลพระราชทานให้เป็นพ่อและแม่ดีเด่นแห่งชาติ

๑.๖.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) คือกลุ่มประชากรตัวอย่างที่ผ่านการคัดเลือกในจังหวัดนครสวรรค์ เป็นพ่อตัวอย่างแห่งชาติ จำนวน ๕ คน แม่ดีเด่นแห่งชาติ จำนวน ๕ คนพ่อตัวอย่างแห่งชาติ ได้แก่ ๑.นายอดิศร ทองอ่อน (พ่อตัวอย่างแห่งชาติประจำปี พ.ศ.๒๕๕๕) ๒.นายประคอง ภู่งระย้า (พ่อตัวอย่างแห่งชาติประจำปี พ.ศ.๒๕๕๖) ๓.นายประทีป กันหา (พ่อตัวอย่างแห่งชาติประจำปี พ.ศ.๒๕๕๖) ๔.นายบุญนำ ศรีตะลหุทัย (พ่อ

ตัวอย่างแห่งชาติประจำปี พ.ศ.๒๕๕๗) ๕.นายบุญส่ง พ่วงผล (พ่อตัวอย่างแห่งชาติประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๗)และแม่ดีเด่นแห่งชาติ ๑.นางแนบจิต โนนจ้อย(แม่ดีเด่นแห่งชาติสาขาแม่ผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมประจำปี ๒๕๓๓) ๒.นางฉ่ำ ดำรงค์(แม่ดีเด่นแห่งชาติสาขาแม่ผู้มีความมานะอดทน ขยันหมั่นเพียร ประจำปี ๒๕๓๖)๓.นางตลับ ศรีบรรเทา(แม่ดีเด่นแห่งชาติสาขาแม่ผู้มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร ประจำปี ๒๕๔๑)๔.นางสมมั่ง แก้วมาลา(แม่ดีเด่นแห่งชาติสาขาแม่ผู้บำเพ็ญประโยชน์ ต่อสังคมประจำปี ๒๕๔๒) ๕.นางอรุณ เหลืองวิเศษกาล(แม่ดีเด่นแห่งชาติสาขาแม่ผู้บำเพ็ญประโยชน์ ต่อสังคม ประจำปี ๒๕๔๒)

๑.๖.๓เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ กล้องถ่ายรูป และเครื่องบันทึกเสียง โดยดำเนินการดังนี้

๑.ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิด ในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒.ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓.ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๔.สร้างแบบสัมภาษณ์ ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informant)

๑.๖.๔การเก็บรวบรวมข้อมูล

มีวิธีการและขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับต่อไปนี้

๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฉบับภาษาไทย

๒. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ และตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

๑.๖.๕ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

๑. เรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากตำราเอกสารงานวิจัยและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภาคสนาม

๒. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดนั้น ตามจุดประสงค์ของการศึกษา

๓.สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบพุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรธิดา

๑.๗.๒ ทำให้ทราบการสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรม ของพ่อและแม่ดีเด่นใน
สังคมไทย

๑.๗.๓ ทำให้ทราบผลวิเคราะห์พุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรธิดาของพ่อและแม่
ดีเด่นในจังหวัดนครสวรรค์